МОРСКАТА ТЪРГОВИЯ НА ВАРНА В ДОКЛАД НА АВСТРИЙСКИЯ КОНСУЛ В РУСЧУК ЕМАНУЕЛ ФОН РЬОСЛЕР ОТ 14 МАРТ 1852 ГОДИНА

Докладът на австрийския консул в Русчук (Русе) Емануел фон Рьослер е изпратен във Виена на 14 март 1852 г. до министъра на външните работи княз Феликс фон Шварценберг (Felix von Schwarzenberg). Той е публикуван през 1854 г. под заглавие “Skizze von Bulgarien (Nach den Berichten der k. k. Consular-Agenten zu Rustschuk und Sofia)” [1]. Докладът съдържа сведения за страната и нейното население, за администрацията и данъчното облагане, за почвите и земеделските култури, за скотовъдството и лова, за индустрията и занаятите, за търговията. Част от сведенията са събрани от австрийските вицеконсули в София и Варна [2] Георг фон Мартрит [3] и Адолф Салвадор Тедески [4].

► *Felix von Schwarzenberg.*

Кой е Емануел фон Рьослер?

Емануел Гисберт Едлер фон Рьослер (Emanuel Gisbert Edler von Rössler) е роден през април 1812 г. във Виена [5]. От 7 декември 1832 г. служи като стажант помощник-канцлер към губерниума в Прага; от 10 август 1838 г. е помощник-секретар към губерниума във Венеция; от 28 август 1843 г. е помощник-канцлер и канцлер в австрийското консулство в Белград. От 21 юни 1848 г. до 2 април 1857 г. Рьослер е вицеконсул (и консул от 19 декември 1850 г.) в Русчук*. Напуска България на 7 април 1857 г. От 29 юли 1857 г. Рьослер е генерален консул в Сараево, Босна. Дипломатическата му кариера приключва на 16 януари 1860 г., след оплакване за задиряне на млад францискански свещеник. Отзован е във Виена, подава оставка „по собствена молба“ и е пенсиониран на 18 май 1860 г. Умира на 53 години в Пресбург (Братислава) на 18 август 1865 г. Не открихме фотография на Рьослер. Консулските донесения, както и личните му документи се съхраняват във виенския Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Türkei F. 21) [6].

Докладът на Емануел фон Рьослер от 14 март 1852 г. до княз Шванцерберг е публикуван на български език през 1929 г. от проф. Петър Ников, но в тази публикация частта за търговията (Handel) е пропусната (липсва) (Петър Ников. Едно описание на България от 1852 година. // Българска историческа библиотека, год. II, кн. I, Печатница „Просвещение“, София, 1929, с. 131-159).

► *Georg von Martyrt (1848).*

В “Skizze von Bulgarien” (Скица на България: Според докладите на консулските представители на Русчук и София) Рьослер пише и за морската търговия на Варна с Австрия през 1850-1852 г.:

„От голямо значение за търговията на България е морският и пристанищен град Варна, като най-важен посредник между изобилието на България на почвени продукти и желаните в провинцията чужди промишлени продукти; важността на Варна се увеличава значително, когато търговските пътища на провинцията достигат състояние, позволяващо доставянето на стоки и от по-далече разположените части на вътрешността на страната.

В трафика към морето през 1851 г. се развива следната дейност. От австрийски превозни средства влизат 11 ветроходни кораби, идващи от Константинопол. Стойността на осъществения чрез тях внос на стоки, които се състоят главно в сол и въглища е в размер на 8 446 флорина конв. монети. Товарът, който натоварват във Варна, съдържа:

◄ *Адолф Салвадор Тедески.*

Летни култури (меки житни култури) 121 160 килета**, 179 494 флорина конв. монети; царевица – 11 975 килета, 12 000 флорина конв. монети; вълна – 75 бали, 4 125 флорина конв. монети, така, като цяло, на стойност от 195 619 флорина конв. монети, предназначен почти изцяло за Англия.

Параходите на австрийската Лойд, осъществяват през 1851 година 116 пътувания, включващи Варна, като стоките, докарани от тях до Варна, съдържат следните количества:

Стойност във флорина конв. монети

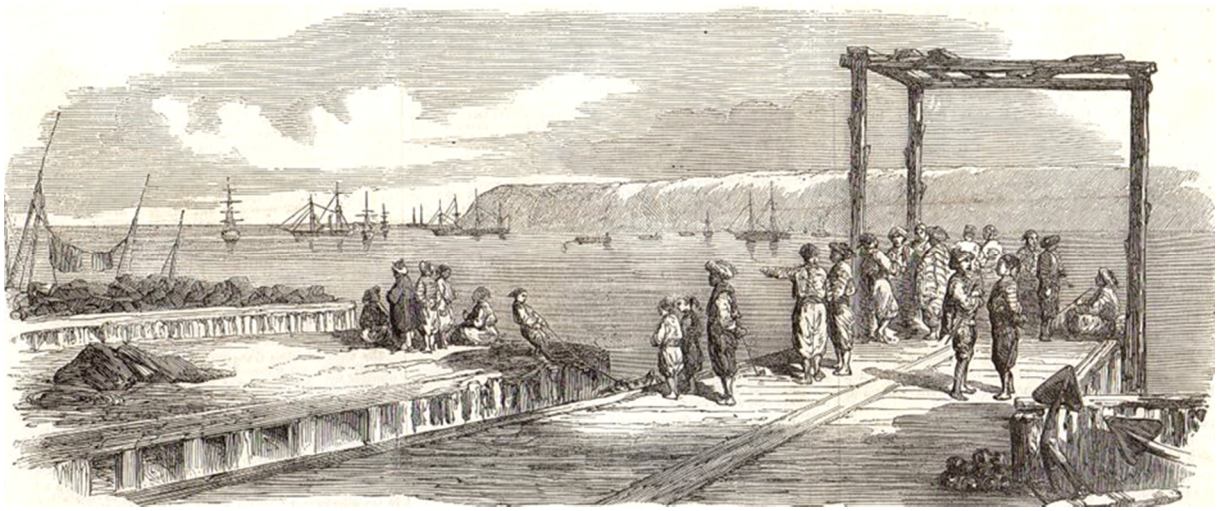
1001 опаковки промишлени стоки – 396 652; 830 чувала с кафе – 41 938; 43 центнера желязо – 400; 546 опаковки осолени хранителни продукти и сушени плодове – 6 230; 1 240 опаковки различни стоки – 113 090; Общо 558 310 флорина.

Към тях се прибавя сумата от 441 партиди пари в брой, в размер на 662 428 флорина конв. монети.

Износът от Варна посредством австрийските параходи през 1851 г. възлиза на следната стойност във флорини. конв. монети.

▼*Къщата на Адолф Салвадор Тедески, седалище на австрийското вицеконсулство във Варна.*

▲ *Varna Bay and Landing-Place. // Illustrated London News, Vol. XXIV, No. 689, June 24, 1854.*

▲ *Varna, on the Black Sea –1854, S. Read.*

528 центнера червиш – 7 366; 629 опаковки масло и сирене – 66 507; 257 каси с грозде – 4 892; 113 бали вълна – 6 660; 3 092 бали различни стоки – 92 421; Общо 177 846 флорина.

И накрая тук спадат 722 пратки с пари в брой на стойност 886 435 флорина конв. монети

Така се получава сумата от 736 156 като стоков капитал, пуснат в оборот само от австрийските параходи, към която трябва да се добави сумата от изпратените пари в брой в размер на 1 548 863.

Общо 229 кораба под чужд флаг с капацитет 40 914 тона и екипаж от 2 309 души влизат в пристанище Варна [7].

Сред тях са – кораби, тонове; екипаж

Турски – 114; 16 965; 1 058

Турски параходи – 4; 2 740; 180

Гръцки – 42; 7 830; 395

Влашки – 30; 4 920; 277

Руски – 22; 4 221; 219

Английски – 8; 1 959; 77

Йонийски – 5; 1 097; 61

Сардински – 1; 200; 9

Френски – 1; 144; 8

Бременски – 1; 580; 15

Мекленбургски – 1; 258; 10

Общо 229; 40 914; 2 309

Сред предметите, внасяни от тези кораби, преобладават захар, кафе, промишлени стоки, желязо и осолени хранителни продукти; общата стойност на всички тези артикули е в размер на 2 148 410 флорина конв. монети [8].

В износа през 1851 година преобладават

Летни култури – 580 509 килета; ечемик, царевица, просо – 52 618 килета. Твърди зърнени култури (зимни култури), червиш, масло, сирене, яйца и т.н. – 14 592 центнера.

Като цяло износът възлиза на стойност 1 699 314 флорина конв. монети.

Ако към тези две стойности добавим вноса и износа, осъществявани чрез австрийските парни и ветроходни кораби, цялата стойност на пуснатите в оборот чрез търговията през 1851 г. във Варна стоки и парични стойности възлиза на 6 336 808 флорина конв. монети.

От тях към вноса спадат 3 377 594 флорина конв. монети. Към износа спадат 2 959 214 флорина конв. монети. Така вносът надвишава износа с 418 380 флорина конв. монети.

Австрия участва в целия оборот на Варна с 2 489 284 флорина конв. монети.

От тях към износа спадат 1 259 900 флорина конв. монети.

Към вноса спадат 1 229 184, като така износът надвишава вноса с 30 716 флорина конв. монети.

Що се отнася до това последно твърдение не трябва да се пренебрегва фактът, че в посочената по-горе обща сума от 2 489 284 флорина конв. монети са включени 1 548 863 флорина конв. монети като сума от вноса и износа на пари в брой, и че следователно действителната търговия със стоки възлиза на сумата от 940 421 флорина конв. монети.

От нея на вноса се падат 566 756 флорина конв. монети, на износа 373 465 флорина конв. монети и така се получава по-голям внос в размер на 193 291 флорина конв. монети

Като цяло търговската дейност на Варна през 1851 г. не достига резултатите от 1850 г. Причината за това се крие отчасти в по-бедната реколта от регионите, представляващи житниците на Варна, отчасти във факта, че редица зърнени пазари в Европа, към които основно е бил предназначен износа от Варна, вече са били снабдени достатъчно, и това е причинило спад на цените във Варна и доставката от по-отдалечени райони не би могла да бъде достатъчно рентабилна.

Затова износът е бил по-нисък по отношение на следните артикули:

На зимни култури (твърди зърнени култури) с около 134 880 килета, на ечемик с около 40 850 килета; на мас с около 7 492 центнера, на масло и сирене с около 165 бъчви.

От друга страна, по-голям е износът на летни култури с около 38 921 килета, на просо с 2 200 килета, на царевица с 46 243 килета, на брашно с около 2 172 чувала, на вълна с около 908 бали, на различни стоки с около 2 410 опаковки, но изостава като цяло с 18 662 флорина конв. монети спрямо стойността на износа от 1850 г.

Същата забележка може да се направи и по отношение на вноса: той също не достига нивото от 1850 г., и само намаляването на произведените продукти се оценява на 1 907 опаковки. Наистина, внасят се повече желязо, захар и кинкалерия в сравнение с предходната година; но това само по себе си не променя статистиката, и в крайна сметка се установява разлика от 424 570 флорина конв. монети в полза на 1850 година.

През 1852 г. вносът на Варна се състои от:

Промишлени стоки – 4 105 опаковки; кафе – 3 980 чувала; захар – 777 бъчви; желязо – 5 480 кантара; мед – 110 кантара; рожкови – 910 кантара; шикалки – 2 700 кантара; мед – 900 кантара; сандалова дървесина – 160 кантара; сол – 7 150 кантара; въглища – 940 кантара; други – 18 421 опаковки.

Това, че стойността на всички тези стоки се оценява само на 2 674 950 флорина, не означава спад във вноса, а се основава само на по-ниските цени на стоките.

Износът на Варна през 1852 г. включва:

Пшеница – 955 886 килета; ечемик – 52 800 килета; просо – 7 170 килета; брашно – 9 249 чувала; мас – 13 004 кантара; масло и сирене – 8 918 кантара; домашни птици – 8 325 сандъка; кости – 4 000 кантара; дърва за огрев – 11 207 тона; дъги за бъчви – 107 тона; разни – 3 207 опаковки.

Стойността на износа нараства през 1852 г. до 2 299 763 флорина, което се дължи отчасти и на по-добрите цени, като смъртността, сполетяваща добитъка поради недостиг на храна и по-ниското качество на реколтата намаляват два основни продукти за износ [9].

Под Варна крайбрежието на България няма друго значимо пристанище. При нос Емине са границите на провинцията и след него в съседните Румелийски Месембрия и Бургас са първите отправни точки“.

Бележки:

1. Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik. Herausgegeben von der Direction der administrativen Statistik im k. k. Handels-Ministerium. Zweiter Jahrgang. IV. Heft. Wien, Aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1854.

2. При реорганизацията на австрийските консулски служби в България на 19 декември 1850 г. на консулството в Русчук са подчинени вицеконсулствата във Видин и София (Zákonník zemský a Věstník vládní pro korunní zem Moravskou, 1851 / Landesgesetz- und Verordnungsblatt für das Kronland Mähren, XIII Stück, Ausgegeben und versendet am 11. Juni 1851, S. 173).

3. Георг фон Мартрит (Georg von Martyrt) е австрийски вицеконсул в София от 28 март 1851 г. (Landesgesetz- und Regierungsblatt für das Kronland Mähren,1851, S. 179; Verordnungsblatt für die Verwaltungszweige des Österreichischen Handelsministeriums, Band II, № 53, Donnerstag 1. Mai 1851, S. 239; Landesgesetz- und Regierungsblatt für das Kronland Siebenbürgen. Jahrgang 1851, XI. Stüd, Ausgegeben und versendet am 24. Juni 1851, S. 305-306; Engelbert Deusch. Die effektiven Konsuln Österreich(-Ungarns) von 1825-1918: Ihre Ausbildung, Arbeitsverhältnisse und Biografen. Böhlau Verlag Köln, Weimar, Wien, 2017, S. 440).

4. Адолф Салвадор Тедески (Adolphe Salvador Tedeschi) е австрийски консулски агент от 19 февруари 1845 г. (от 19 декември 1850 г. на подчинение на генералното консулство в Константинопол), с консулски район Варна, Балчик, Каварна, Мангаля, Кюстенджа и Месемврия (от 1848 г. – вицеконсул) (Bollettino delle leggi e degli atti del governo della Venezia; Landesgesetz und Regierungsblatt für das Kronland Venedig. Andreola, 1850, p. 93–94; Hof- und Staats-Handbuch des österreichischen Kaiserthumes. II Theil, Wien, k. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckery, 1846, S. 207; Archives du Commerce: Annales universelles diplomatiques, consulaires et commerciales. 14e Année, Paris, 1846, p. 26 (Varna, Agent consulaire – Tedeschi); Zákonník zemský a Věstník vládní pro korunní zem Moravskou, 1851 / Landesgesetz- und Verordnungsblatt für das Kronland Mähren, XIII Stück, Ausgegeben und versendet am 11. Juni 1851, S. 173; André Papadopoulo Vretos. La Bulgarie ancienne et moderne; sous le rapport géographique, historique, archéologique, statistique et commercial. Saint-Pétersbourg, 1856, p. 222; Документи за българската история. Том V. Документи за новата история на

българския народ из Виенските държавни архиви 1830-1877. Събрал Петър Ников. Под редакцията на Стоян Романски, ч. I, София, Българска академия на науките, 1948, с. 8, 14; Велко Тонев. Българското черноморие през Възраждането. Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, София, 1995, с. 27–28; Ivan Roussev. Les premiers pas de la penetration consulaire française en Bulgarie: Le consulat de Varna. p. 725–726. In: Enjeux politiques, économiques et militaires en Mer noire (XIVe-XXIe siècles): études à la mémoire de Mihail Guboglu. Sous la direction de Faruk Bilici, Ionel Cândea, Anca Popescu, Musée de Braïla, 2007; https://cities.blacksea.gr/en/varna/1-8-2/; Peter Bachmeier, Andreas Schwarcz, Antoaneta Tcholakova. Österreich und Bulgarien 1878-2008: Geschichte und Gegenwart, Wien, Ostag, 2008. S. 38 (“Am 28. Februar 1844 beschloss die Allgemeine Hofkammer Ja creazione dell LR. Agenzia Consolare d'Austria in Varna, zu deren Leiter Adolf Tedeschi ernannt wurde”); Ivan Roussev. Old glory returns: the port of Varna and the trade in Bulgarian lands during the third quarter of 19th century. Papers of BASHumanities and Social Sciences. Vol. 3, No 1, 2016, p. 80–82; Engelbert Deusch. Die effektiven Konsuln Österreich(-Ungarns) von 1825-1918: Ihre Ausbildung, Arbeitsverhältnisse und Biografen. Böhlau Verlag Köln, Weimar, Wien, 2017, S. 653).

* С консулски район Русчук, Тутракан, Разград, Ески Джумая, Шумен, Алфатар, Силистра, Търново и Габрово.

5. Fremden-Blatt, XIX. Jahrg., Nr. 235, Wien, Samstag 26. August 1865.

6. Bot und Staats Handbuch des österreichischen Kaiserthumes. I. Theil, Aus der K. K. Hof- und Staats-Ararial-Druckerei, Wien, 1847, S. 208 (Belgrad - Consulats-Kanzler); Österreichischer Beobachter, № 60, Dienstag, den 29. Februar 1848; Illustrirte Zeitung, X Band, № 245, Leipzig, den 11. März 1848, S. 179; Bollettino delle leggi e degli atti del governo della Venezia, 1851, Anno secondo, Parte I; Landesgesetz und Regierungsblatt für das Kronland Venedig. 1851, Zweiter Jahrgang, I, Theil, Andreola, 1851, p. 93–94; Verordnungsblatt für die Verwaltungszweige des österreichischen Handelsministeriums. № 11, Redigirt im Handelsministerium, Sonnabend 25. Januar, 1851, S. 54; Bollettino delle leggi e degli atti del governo della Venezia, Puntata V, Dispensata e spedita il giorno 13 Marzo 1851. p. 93-94; Zákonník zemský a Věstník vládní pro korunní zem Moravskou, 1851 / Landesgesetz- und Verordnungsblatt für das Kronland Mähren, XIII Stück, Ausgegeben und versendet am 11. Juni 1851, S. 173; Personalstand des k.k. Ministeriums für Handel, Gewerbe und öffentliche bauten und der demselben unterstehenden verwaltungs organe. Wien, Verlag von Tendler & Comp., 1854, S. 9; Wiener Courier, № 89, Dritter Jahrgang, Donnerstag den 16. April 1857; Fremden-Blatt, XIX. Jahrg., Nr. 235, Wien, Samstag 26. August 1865; Über Land und Meer: allgemeine illustrirte Zeitung, Siebenter Jahrgang, № 50, Stuttgart, September 1865, S. 791; Петър Ников. Едно описание на България от 1852 година. // Българска историческа библиотека, год. II, кн. I, Печатница „Просвещение“, София, 1929, с. 132–133; Документи за българската история. Том V, цит. съч., с. 54–55; Archiv für österreichische Geschichte, Band 117. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1949, S. 153; Peter Bachmeier, Andreas Schwarcz, Antoaneta Tcholakova. Österreich und Bulgarien 1878-2008: Geschichte und Gegenwart. Wien, Verlag Ostag, 2008, S. 34, 58; Дьордь Арато. Принос към историята на описанието на град Шумен. В: Времето на Балканите: език, история, памет. Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, Шумен, 2014, с. 70; Engelbert Deusch. Die effektiven Konsuln Österreich(-Ungarns) von 1825-1918: Ihre Ausbildung, Arbeitsverhältnisse und Biografen. Böhlau Verlag Köln, Weimar, Wien, 2017, S. 571).

** Киле – арабска мярка за тегло, приблизително равна на 40 килограма. Цариградско (истанбулско) киле = 25 килограма (според други източници – 37).

7. „От 1 юни до края на ноември 1844 г. Варна е посетена от 78 търговски кораба, Балчик от 59, Каварна от 14, Бургас от 37, Анхиало от 8 и Месемврия от 13, от общо 209 кораба едва 9 са австрийски (Journal des oesterreichischen Lloyd, XI. Jahrgang, Nro. 17, Triest, Donnerstag am 29 Januar 1846).

През 1847 г. само във Варненското пристанище те са 54, в 1848 г. – 43, а в 1849 г. – 81. През 1851 г. австрийският внос във Варна възлиза на 566 756 флорина“ (Виржиния Паскалева. Икономическото проникване на Австрия у нас от 30-те години на XIX век до Кримската война. // Исторически преглед, XII, 1956, 2, с. 39; Велко Тонев. Българското черноморие през Възраждането. Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, София, 1995, с. 104).

◄ *Андреас Пападопулос Вретос (Andreas Papadopoulos-Vretos), гръцки консул във Варна (1849-1851 и 1854-1855 г.).*

Гръцкият вицеконсул във Варна Андреас Пападопулос Вретос пише, че износната търговия се състои от пшеница, ечемик, кожи, лой, масло, сирене, вълна, домашни птици и яйца. Корабите на „Австрийски Лойд“ изнасят от Варна за Константинопол 200 000 пилета и 50 милиона яйца. Той дава следната статистика на посетилите Варненското пристанище търговски кораби през 1849-1851 години. През 1849 г. – 347

кораба, от които 8 английски, 4 йонийски, 2 австрийски, 51 руски, 47 гръцки, 3 сардински, 2 молдавски, 30 влашки и 200 османски; през 1850 г . – 430 кораба, от които 1 английски, 1 йонийски, 1 хановерски, 4 австрийски, 45 гръцки, 45 руски, 5 сардински, 1 молдавски, 71 влашки, 1 сардински и 255 османски; през 1851 г., до края на август – 272 кораба, от които 8 английски, 5 йонийски, 11 австрийски, 46 гръцки, 31 руски, 1 сардински, 1 френски, 1 бременски, 1 меклембургски, 38 влашки и 129 османски (André Papadopoulo Vretos. La Bulgarie ancienne et moderne; sous le rapport géographique, historique, archéologique, statistique et commercial. Saint-Pétersbourg, 1856, p. 219-220; Велко Тонев, цит. съч., с. 116-117).

8. През 1850 г. Йон Йонеску де ла Брад (Ion Ionescu de la Brad. Excursiune agricolă in Dobrogea, in anul 1850. // Analele Dobrogei, revista Societăţii Culturale Dobrogene, Constanţa, An. 3, nr. 1 (ian.-mar. 1922), p. 97-183) пише: „По крайбрежието, принадлежащо на България, което от Балкана до ръкава „Св. Георги“ е дълго 200 мили, има 12 пристанища. От тях с пълно право може да посочим на първо място варненското, понастоящем най-посещаваното, и балчишкото, което е по-добре защитено от ветровете“.

„...Варна е морската столица, както Русчук е дунавската столица на България“.

„... Износът се състои от жито, ечемик, кожи, лой, масло, сирене, различни видове птици и яйца. Тези два артикула са много важни, тъй като в Цариград се изпращат всяка година 50 милиона яйца и 200 000 кокошки. Общата стойност на всички изнесени по море стоки от Варна достига сумата 600 000 лири стерлинги“.

„Стойността на всички стоки, внесени чрез Варна, се изчислява на 300 000 лири стерлинги. Вносът се състои от бадеми, рошкови, кафе захар, пипер и други бакалски стоки, преден памук, платове, желязо в големи количества – повече от 500 тона желязо (10 000 кантара) се внасят от Русия и Англия; зехтин, маслини, стафиди, тенекия, сол, спиртни напитки, които възлизат на сумата 75 000 лири стерлинги“.

„...Броят на корабите, които посещават пристанище Варна, през 1849 година достигаше до 480, от които 267 османски, 81 австрийски (тук се включват и морските рейсове на параходите), 51 руски, 47 гръцки, 14 влашки, 8 английски. През 1847 г. от пристанище Варна е натоварено жито и ечемик за изумителната сума от 400 хиляди лири стерлинги (Йон Йонеску де ла Бард. Земеделска екскурзия в Добруджа. В: Румънски пътеписи от XIX век за българските земи. Марина Младенова и Николай Жечев – съставители. Издателство на Отечествения фронт, София, 1982, с. 21-24).

9. В своите спомени за Варна от времето на Кримската война Стефан Кабакчиев пише: „Главната търговия във Варна беше със зърнен храни. Износа на всички храни от Разградско, Джумайско, Шуменско, Провадийско, половината от Дели Орман, Добришко и Варненско се изнасяше през Варна. Крупните търговци на този износ бяха иностранни гърци. Изнасяха и някои турци с малки кораби с комисиона или за своя сметка. Почти до края на 1854 г. параходите, които циркулираха между Варна и Цариград бяха три в седмицата. В 1854 г. почна да циркулира и един французки. Имаше и второстепенни търговци на храни, но те купуваха и продаваха на място. Прекупчици (месити) между едри и дребни житари бяха повечето иностранни гърци. Посредници (зайкоджии) селени и търговци бяха много, те бяха повечето турци и гагаузи. Много колари, работници и лодкари се препитаваха от житната търговия. Валсови брашна произвеждаше в своята парна мелница французина Шарно. Търговията с вълна беше в ръцете на Адолфа и Мариас Тедески. С износ на сирене и масла се занимаваха местни турци. Подобни стоки от вътрешността на страната минаваха и изпращаха за Цариград чрез комисионери. По-крупни търговци на колониални стоки имаше само трима, но и техния пазар беше само града и околността му. Бакали имаше много, но те държаха най-долнокачествена стока, каквато купуваха селените и работната класа“ (Стефан Кабакчиев. Спомени за града Варна от времето на Кримската война (1853-1856 г.). // ИВАД, III, 1910, с. 43.

Анастас АНГЕЛОВ

E-mail: an_angelov@abv.bg